

УДК 343.132; 343.985

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v94.2022.13>*М. Ю. Романов*

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕШКОДЖАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ АБО ПРОВЕДЕННЮ ЗБОРІВ, МІТИНГІВ, ПОХОДІВ І ДЕМОНСТРАЦІЙ КРИЗЬ ПРИЗМУ СИТУАЦІЙНОГО ПІДХОДУ

Постановка проблеми. Стабільність функціонування сучасної системи захисту прав і свобод людини і громадянина як в Україні так і в світі перебуває під загрозою нових викликів, серед яких чільне місце займає повномасштабне вторгнення російської федерації на суверенні території України, проте поряд із цим, певне коло прав і свобод людини і громадянина, визначених Конституцією України та міжнародними конвенціями, протоколами, угодами, а також іншими нормативно-правовими й договірними актами також перебуває під загрозою.

Чільне місце в системі прав і свобод людини і громадянина в Україні та світі займає право громадян України збиратися мирно, без зброї й його кримінально-правова охорона та кримінальні процесуальні заходи, що на неї спрямовані й складають основний науковий інтерес відповідної наукової розвідки.

Особливої актуальності в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні набуває необхідність продовження системного здійснення суб'єктами досудового розслідування відповідних дій, спрямованих на притягнення до кримінальної відповідальності осіб, щодо яких (чи відносно фактів про вчинення яких) відкрито кримінальні провадження та проводяться слідчі (розшукові) дії й приймаються процесуальні рішення.

Ці питання, на думку автора можуть бути врегульовані в результаті комплексного наукового опрацювання основних проблем і перепон, що виникають під час досудового розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій кризь призму ситуаційного підходу, що на нашу думку є одним із найбільш ефективних, у контексті продуктивізації та оптимізації процесів здійснення досудового розслідування загалом і проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що питання пов'язані з методикою досудового розслідування кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів не є новими для вітчизняного кримінального процесу та криміналістики, оскільки відповідне коло кримінально-протиправних діянь характерне широким резонансом навколо їх вчинення, а ситуаційний підхід (моделювання типових слідчих ситуацій) ученими й дослідниками визнано як один із найбільш ефективних як кризь призму обґрунтування основних наукових теорій кримінального процесу та криміналістики так і з точки зору організації практичної діяльності органів досудового розслідування. Так, серед найбільш вагомих праць, у контекст дослідження належить

акцентувати увагу на наукових розробках таких вітчизняних учених як: Ю. Алєнін, В. Бахін, В. Дрозд, А. Іщенко, В. Коновалова, О. Пчеліна, М. Салтєвський, М. Селіванов, Л. Полуніна, О. Самойленко, О. Федосова, П. Цимбал, С. Чернявський, В. Шепітько та інші.

Мета й завдання статті. Окреслена тематика потребує суттєвого опрацювання пласту науково-теоретичних і практичних позицій і дослідження кола статистичних матеріалів, що ставить перед автором мету – необхідність дослідження методики розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій крізь призму ситуаційного підходу. Така мета, в свою чергу, з урахуванням широти кола проблемних питань, потребує постановки низки дослідницьких завдань, а саме: 1) дослідження поняття методики досудового розслідування загалом і в контексті окресленого об'єкта і предмета статті; 2) з'ясування сутності та ролі ситуаційного підходу в контексті обґрунтування (формування) методики розслідування загалом і в контексті окресленого об'єкта і предмета статті; 3) обґрунтування декількох варіантів типових слідчих ситуацій і програм дій слідчого до них, у контексті досудового розслідування незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій; 4) обґрунтування науково-теоретичних і практично орієнтованих висновків, що дозволять закласти підґрунтя подальшої наукової дискусії з порушеного питання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень однозначно є непростою, комплексною та багатокомпонентною задачею, що потребує високо рівня аналітичних здібностей, відповідальності та інших характерних особистісних якостей. Водночас, досить часто в умовах критичної завантаженості слідчих й інших суб'єктів здійснення досудового розслідування в нагоді стають напрацювання теорії та практики кримінального процесу, узагальнені в дослідженнях учених та котрі полягають в створенні програм дій слідчого в певних типових ситуаціях, які складаються в процесі досудового розслідування.

Застосування такого методу та відповідних способі неодноразово оцінювалось вітчизняними дослідниками – як спосіб ефективізації функціонування органів досудового розслідування. Так, Л. Полуніна зазначає, що слідчий, розслідуючи кримінальне правопорушення має змогу аналізувати наявну криміналістично значущу інформацію, до кола якої відноситься низка факторів, що власне її формують, а також ті перемінні, що сприяють появі труднощів у здійсненні досудового розслідування [1], відповідно, ми вважаємо, що стратегічним завданням криміналістики в даному контексті є не лише узагальнення слідчої практики, пов'язаної зі здійсненням досудового розслідування певного виду кримінальних правопорушень, а й розроблення відповідних алгоритмів дій і шляхів подолання протидії в досудовому розслідуванні.

Належить зауважити, що криміналістична методика в загальному її розумінні – система наукових положень і синтезовані на їх основі рекомендації щодо організації і здійснення розслідування та запобігання окремим видам злочинів [2], що в свою чергу, охоплює собою як типологізацію слідчих ситуацій – як комплексний

процес моделювання досудового розслідування, криміналістичне версіювання – як підґрунтя для подальшого прийняття рішень в досудовому розслідуванні, так і планування досудового розслідування на основі попередньо зазначених елементів. Тобто, криміналістичною методикою, щодо досудового розслідування окремих видів кримінальних правопорушень є комплекс положень теорії та практики, що перш за все базується на результатах уже здійсненого (результативно чи безрезультатно) досудового розслідування.

Про це вказує в своїх дослідженнях також В. Бахін, підкреслюючи, що криміналістична методика є системою наукових положень та розроблених на їх основі практичних рекомендацій з оптимального проведення розслідування злочинів [3, с. 3]. Поряд із цим, у вітчизняній правовій думці активно фігурує позиція С. Чернявського, котрий доводить, що предметом пізнання в методиці розслідування є закономірності, що об'єднують певні види злочинів, які побудовані за кримінально-правовою ознакою (в основі – об'єкт злочинного посягання), або групи злочинів, виділені за криміналістично значущими ознаками. Для забезпечення ефективності методичних рекомендацій криміналістика адаптує досягнення інших наук (природничих, технічних) [4, с. 177–183], що на нашу думку цілком відповідає дійсності та активно застосовується дослідниками, адже розширення та подальше дослідження методики досудового розслідування відбувається, як правило, за об'єктивним критерієм, і належить зазначити, що частіше основою меж розроблення такої методики є безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, а не загальний.

Таким чином, підтверджується провідне роль і місце ситуаційного підходу в контексті дослідження (теоретико-правового та практичного опрацювання) незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій у межах криміналістичної методики. Сутність та зміст ситуаційного підходу до відповідної проблематики, належить характеризувати додатково.

З цього приводу Л. Полуніна підкреслює, що характер слідчої ситуації визначається обсягом виконаних протягом досудового розслідування завдань; переліком обставин, що підлягають з'ясуванню, фактом встановленням осіб, причетних до вчинення, наявністю відомостей про джерела доказів і сукупністю криміналістично значущої орієнтуючої інформації тощо [1]. Таким чином, підтверджується попередня теорія про те, що криміналістика як вид пізнавальної діяльності оперує наявними фактами й перемінними в досудовому розслідуванні, й на їх основі пропонує найбільш ефективні шляхи подальшого здійснення цього процесу. Це формує підстави обґрунтувати позицію про те, що слідча ситуація – є базовим елементом у криміналістичній характеристиці, оскільки теорія відповідного явища, покликана узагальнити та систематизувати наявну в досудовому розслідуванні інформацію з метою ефективної його організації.

П. Цимбал і М. Федорчук вказують, що слідча ситуація: 1) базується на відкритій взаємодії учасників процесу; 2) має кінцеву – єдину мету діяльності, хоч способи й засоби сторін-учасників різняться; 3) дискретною системою, яка може бути розчленована на різні процеси та на інших характеристик [5]. Таким чином, зміст і сутність слідчої ситуації полягає в тому, що вона є багатокомпонентним систематизованим уявленням про процес досудового розслідування конкретного виду

кримінального правопорушення та шляхом застосування методів моделювання відповідних соціальних процесів, на основі отриманих фактів і власного переконання, орієнтована на досягнення його кінцевої мети.

О. Самойленко в контексті теоретичного опрацювання поняття й сутності ситуаційного підходу в методиці криміналістичної науки звертає увагу на те, що традиційним можна визнати поділ слідчих ситуацій на типові та конкретні. Якщо останні є відображенням стану досудового розслідування конкретного кримінального провадження, то типові ситуації є результатом наукового узагальнення слідчої практики [6]. Таким чином, на нашу думку, питання розроблення типових слідчих ситуацій – тобто опрацювання слідчої практики щодо здійснення досудового розслідування конкретного виду кримінальних правопорушень, є більш пріоритетним, оскільки науково-теоретичні положення, таким чином набувають практичної значущості, а здійснювана практика – має можливість оптимізуватися та вдосконалити окремі процеси.

Так, на підставі аналізу матеріалів 20 кримінальних проваджень відкритих органами досудового розслідування за фактом незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій (стаття 340 Кримінального кодексу України), у тому числі Національної поліції України, належить виокремити низку типових слідчих ситуацій, що виникають в ході здійснення розслідування.

Так, найбільш типовою є слідча ситуація, коли незаконне перешкоджання проведенню зборів, здійснювалось неслужбовою особою (а відповідно – із застосуванням фізичного насильства). Зміст учинення відповідного кримінального правопорушення, полягає в зухвалому й незаконному перешкодженні проведення мирного зібрання, що досягається в спосіб заподіяння фізичного насильства учасникам такого зібрання.

Тому, на нашу думку, на початку досудового розслідування, для спрямування подальшої дій слідчим: 1) спрямовуються зусилля на встановлення факту події, що відбулась, доведення обставин, які утворюють причинно-наслідковий зв'язок між собою та формують склад кримінального правопорушення; 2) встановлюються особи причетні до вчинення такого перешкоджання та версіюються особливості такого вчинку, рівень їх суспільної небезпечності та порівнюються відповідні факти зі злочинними наслідками 3) за фактом проведення огляду місця події та вилучення відео- фотоматеріалів, аналізується наявна інформації та систематизується за різними критеріями доказова база, що в подальшому слугує основою аргументації щодо проведення інших слідчих розшукових дій; 4) надається доручення щодо відпрацювання території навколо місця де проводилось мирне зібрання з метою пошуку ймовірних джерел доказової інформації та за можливості її вилучення; 5) проводиться робота з особами, які мають причетність до вчиненого кримінального правопорушення – потерпілими, ймовірними підозрюваними, свідками та очевидцями та іншими особами; 6) на підставі отриманої доказової інформації, за необхідності призначаються експертні дослідження, з метою ефективного застосування спеціальних знань, спрямованих на встановлення вагомих обставин (обставин, що підлягають доказуванню); 7) на підставі отриманої доказової та орієнтуючої інформації виявляють та за необхідності затримують особу (осіб), що вчинили фізичне насильство відносно потерпілих і доводять причинно-наслідковий зв'язок між вчиненим фізичним насильством, а також мирним зібранням, що проводилось та мотивом і метою вчинення правопорушником таких діянь.

Висновки. Таким чином, на підставі проаналізованих позицій дослідників, а також норм і положень нормативно-правових актів, слідчої практики щодо здійснення досудового розслідування за фактами незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій (стаття 340 Кримінального кодексу України) належить підвести підсумок про те, що методика досудового розслідування як комплексна криміналістична категорія складається з декількох елементів, чільне місце серед яких займає інститут типологізації слідчих ситуацій і програмування дій слідчого на будь-якому етапі досудового розслідування.

Типовою слідчою ситуацією в контексті досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій є комплекс обставин і умов, що впливають на початок, основний і заключний етапи здійснення досудового розслідування та формують загальне уявлення про необхідні/ймовірно необхідні дії, що належить в подальшому реалізувати слідчому в контексті притягнення до відповідальності винних осіб.

Перспектива подальших наукових пошуків полягає у необхідності науково-теоретичного та практичного опрацювання проблемних питань отримання доказової інформації в результаті проведення слідчих (розшукових) дій, прийняття процесуальних рішень, а також інших форм і методів здобуття інформації в досудовому розслідуванні.

Література

1. Полуніна Л. В. Типові слідчі ситуації та процесуальні дії щодо їх вирішення під час розслідування незаконного збирання та розголошення комерційної та банківської таємниці. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 3–4(12–13). URL: <https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Міжнародний-юридичний-вісник-№3-412-13.pdf#page=248>
2. Федосова О. В. Становлення та перспективи розвитку криміналістичної методики розслідування злочинів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020 № 46. С. 174–178. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.46.36>
3. Бахин В. П. Криміналістическая методика : лекция. Киев, 1999. 35 с.
4. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 610 с.
5. Цимбал П. В., Федорчук М. А. Типові слідчі ситуації на початковому етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерськими захопленнями. *Право і суспільство*. № 4/2020. С. 279–284. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.4.40>
6. Самойленко О. А. Особливості розслідування викрадень майна, вчинених із використанням комп'ютерних технологій : монографія. Київ. 2009. 328 с.

Анотація

Романов М. Ю. Методика розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій крізь призму ситуаційного підходу. – Стаття.

У статті проаналізовано основні теоретико-практичні аспекти методики розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій крізь призму ситуаційного підходу. Визначено основні тенденції здійснення досудового розслідування щодо вказаної категорії правопорушень, узагальнено загальноправове розуміння сутності та змісту ситуаційного підходу до методики їх досудового розслідування.

Підкреслюється незначна кількість облікованих кримінальних правопорушень з відповідної сфери правовідносин, поряд із низькою динамікою їх розкриття, що в умовах глобальних ризиків і загроз створить умови щодо неможливості притягнення до кримінальної відповідальності винних у перешкоджанні організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій діянь та завдасть значної шкоди охоронюваним законодавством України правам і свободам.

Встановлено, що ситуаційний підхід у наукових дослідженнях проблем кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення здійснення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень, є найбільш ефективним не лише з теоретичної точки зору, а й у контексті розроблення комплексних алгоритмів дій і опрацювання основних проблемних питань, що виникають в тих чи інших типових (слідчих) ситуаціях.

Автором, окреслено основні проблемні питання що стосуються методики досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій крізь призму ситуаційного підходу та визначено низку таких ситуацій із детальним опрацюванням алгоритму дій під час їх виникнення.

Акцентується увага на необхідності поглиблення наукового пізнання та популяризації практичного використання здобутих науково-практичних результатів у зв'язку з високою соціальною важливістю кола правопорушень, що стосуються реалізації права на мирні зібрання, а також протиправних посягань щодо нього.

Доведено, що подальші перспективи наукових досліджень з відповідної тематики, перш за все мають полягати в науково-теоретичному та практичному опрацюванні проблемних питань отримання доказової інформації в результаті проведення слідчих (розшукових) дій, прийняття процесуальних рішень, а також інших форм і методів здобуття інформації в досудовому розслідуванні.

Ключові слова: типові ситуації, слідчий алгоритм, схема розслідування, право на мирні зібрання, слідча практика.

Summary

Romanov M. Yu. The method of investigation of illegal obstruction of the organization or holding of meetings, rallies, marches, and demonstrations through the prism of the situational approach. – Article.

The article analyzes the main theoretical and practical aspects of the method of investigation of illegal obstruction of the organization or holding of meetings, rallies, marches and demonstrations through the prism of the situational approach. The main trends of the pre-trial investigation of the indicated category of offenses are determined, the general legal understanding of the essence and content of the situational approach to the methodology of their pre-trial investigation is summarized.

The insignificant number of registered criminal offenses from the relevant field of legal relations is emphasized, along with the low dynamics of their disclosure, which in the conditions of global risks and threats will create conditions for the impossibility of bringing to criminal responsibility those guilty of obstructing the organization or holding of meetings, rallies, marches and demonstrations of actions and will cause significant damage to the rights and freedoms protected by the legislation of Ukraine.

It has been established that the situational approach in scientific studies of the problems of criminal procedural and forensic support for pre-trial investigation of certain categories of criminal offenses is the most effective not only from a theoretical point of view, but also in the context of developing complex algorithms of actions and working out the main problematic issues that arise in those or other typical (investigative) situations.

The author outlined the main problematic issues related to the methodology of the pre-trial investigation of illegal obstruction of the organization or holding of meetings, rallies, marches and demonstrations through the prism of the situational approach and identified a number of such situations with a detailed elaboration of the algorithm of actions during their occurrence. Attention is focused on the need to deepen scientific knowledge and popularize the practical use of the obtained scientific and practical results in connection with the high social importance of the range of offenses related to the exercise of the right to peaceful assembly, as well as illegal encroachments on it.

It has been proven that the future prospects of scientific research on the relevant topic should, first of all, consist in the scientific-theoretical and practical processing of problematic issues of obtaining evidentiary information as a result of investigative (search) actions, making procedural decisions, as well as other forms and methods of obtaining information in pre-trial investigation.

Key words: typical situations, investigative algorithm, investigation scheme, right to peaceful assembly, investigative practice.